

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВОЇ ФОТО- ВІДЕОТЕХНІКИ У ПРОЦЕСІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

І.В. МАРТИНЕНКО

Злочин — це дія, внаслідок якої в навколишньому середовищі з'являються певні зміни, так звані сліди, що містять інформацію про саму подію злочину та про його учасників. У процесі розкриття та розслідування злочину працівники органів внутрішніх справ встановлюють осіб та предмети, що стосуються до злочину за їх слідами-відображеннями. Виявлення, фіксація і вивчення слідів злочину — це копітка та складна робота. Наприклад, огляд місця події проводиться в будь-який час доби, незалежно від погодних умов. При цьому слідчому доводиться оглядати значну кількість різноманітних об'єктів та матеріальних слідів злочинного діяння.

Упровадження в діяльність органів внутрішніх справ досягнень науково-технічного прогресу створює реальні можливості для підвищення ефективності цієї роботи.

Використання сучасних засобів фіксації візуальної інформації та комп'ютерної техніки підвищує результативність огляду місця події, скорочує витрати часу на оформлення протоколу, виготовлення фото-графій.

Тому певний інтерес становить включення до складу технічних засобів, що використовуються у процесі огляду місця події, цифрових фото- та відеокамер, комп'ютера класу Notebook з відповідним мультимедійним устаткуванням для вводу/виводу відео- та аудіоінформації і кольорового принтера.

Такий комплект у текстовому редакторі дозволяє складати протокол огляду місця події, одночасно доповнюючи його орієнтуючим, оглядовим, вузловим та детальним знімками місця події, зробленими за допомогою цифрового фотоапарата або відеокамери та "передати" у комп'ютер.

Комп'ютерний спосіб одержання зображень має очевидні переваги порівняно з фотографічним: відпадає необхідність проявлення фотоплівки та друкування фотографій у лабораторії; протокол огляду місця події, доповнений під час складання відповідними знімками, можна роздрукувати на кольоровому принтері. Крім того, за допомогою

Мартиненко Інна Василівна — провідний науковий співробітник Інформаційно-технічного центру НАВСУ, капітан міліції.

графічного редактора на екрані монітора можна ефективно реалізувати панорамний метод зйомки місця події. Електронні зображення зберігаються необмежений час на жорсткому або лазерному дисках, їхня якість при цьому майже не погіршується.

Отже, використання цифрової фото-, відеокамери, комп'ютерної техніки дозволяє якісно та швидко скласти протокол огляду місця події безпосередньо на місці вчинення злочину.

Однією з найскладніших задач процесу розслідування злочинів вважається встановлення особи злочинця, що переходується від слідства. Для її розв'язання необхідні відомості про зовнішність людини, які слідчий одержує під час допиту свідка (ст. 167, 168, 169 КПК України) або потерпілого (ст. 171 КПК України)¹.

Людина має індивідуальну сукупність властивостей та якостей, що виділяють одну конкретну особу із множини схожих. Для криміналістичної ідентифікації людини використовуються її фізичні, біологічні (функціональні) та соціальні властивості².

Фізичні властивості відображають будову тіла людини та класифікуються на:

зовнішні або анатомічні, що характеризують загальну будову тіла та його частини (голова, обличчя, кінцівки, зуби тощо);

внутрішні або структурні, що характеризують внутрішню будову органів, тканин.

Біологічні властивості (функціональні) відображають функціональну діяльність людини — це навички виконання будь-яких рухів (навички письма, ходіння, мови тощо).

Соціальні властивості характеризують людину як особистість та класифікуються на:

персонографічні, що характеризують людину як суспільну істоту (прізвище, ім'я, по батькові, стать, рік народження, національність);

виробничо-ділові, що характеризують ставлення людини до праці, співробітників (працьовитість, колективизм, лінощі, жадібність тощо);

світоглядні, що характеризують людину як особистість (ідейність, безідейність, принциповість, безпринципність тощо);

морально-побутові, що характеризують людину як сім'янина, товариша (чесність, сором'язливість, ввічливість та тощо).

Таким чином, сукупність фізичних, біологічних та соціальних властивостей дозволяє виділити конкретну людину із множини людей та здійснити її розшук.

На початковій стадії розкриття злочину відомості про особу злочинця, як правило, отримуються шляхом допиту свідків, які запам'ятали ознаки його зовнішності. Ознаки зовнішності людини — це образ, який сприймається завдяки зору спостерігача. Вони індивідуальні, відносно стійкі та рефлекторні, що виділяє з групи людей конкретну особу. Протягом життя людини її зовнішність майже не змінюється. Винятки складають факти насильного змінення ознак зовнішності.

Для криміналістичних цілей індивідуальність, відносна стійкість і здатність відобразитися на матеріальних об'єктах та в пам'яті людей є головними властивостями ознак зовнішності людини, що дозволяють провести її ідентифікацію³.

Класичними способами закріплення та відтворення отриманої інформації про зовнішність людини є опис, малювання, складання композиційно-малюваних та композиційно-фотографічних портретів.

У криміналістичній практиці існує вільний та упорядкований опис ознак зовнішності.

Вільний опис використовують під час оперативно-розшукових заходів (розвідувального опитування) або слідчих дій (допиту). Такий опис складає свідок. Вільному опису зовнішності властиві суб'єктивність та невизначеність, оскільки свідок використовує неточні та невизначені визначення, що можуть бути викривлені об'єктивними та суб'єктивними факторами⁴.

Основою упорядкованого опису є метод "словесного портрета"⁵. Характерними ознаками такого опису є вірогідність, повнота та однозначність. Упорядкований опис ознак зовнішності складається спеціалістом.

Малювання — один з традиційних способів закріплення та відтворення інформації про зовнішність людини. Процес виготовлення малюваних суб'єктивних портретів відбувається таким чином: свідку пропонують докладно розповісти все те, що він запам'ятав із зовнішності розшукуваного, показати на запропонованих фотографіях схожих на розшукувану особу людей або знайти на них подібні елементи обличчя. Художник-спеціаліст, використовуючи ці дані, відтворює зовнішність розшукуваної особи. Отриманий малюнок пред'являється свідку для визначення ступеня його схожості з оригіналом, потім малюнок відповідно коригується.

Залежно від повноти образу людини, який зберігся в пам'яті свідка, малювані портрети можуть або точно відтворювати зовнішність розшукуваної особи, або фіксувати окремі риси її обличчя. Важливо, щоб у портреті були зафіксовані найяскравіші, найхарактерніші ознаки зовнішності людини.

Вірогідність малюваного портрета залежить від майстерності художника, оскільки він вносить у малюнок своє бачення зовнішності злочинця. Найкращою є ситуація, коли свідок має художні здібності і може сам намалювати портрет розшукуваної особи.

Одним з традиційних способів фіксації ознак зовнішності є складання композиційних портретів. Розрізняють малювано-композиційні та фото-композиційні портрети.

Основою для виготовлення композиційних портретів є ідентифікаційні комплекти. Це набори фотографій та малюнків обличчя людини цілком або його елементів, виготовлених у одному масштабі та ракурсі.

Всі елементи комплексу систематизуються за антропологічними типами, віком тощо, збираються у альбоми, картотеки, переглядаються на слайди залежно від типу демонстраційного пристрою. Репродукції суб'єктивних портретів доповнюють відомостями про зріст, статуру, одяг розшукуваної особи тощо.

Як справедливо зазначив А.М. Зінін, "...субъективные портреты используются в оперативной портретной идентификации в целях обнаружения преступников и иных лиц, интересующих правоохранительные органы, но судебным доказательством не являются. Это обусловлено природой субъективных портретов, которые являются не точным, а приблизительным изображением соответствующего лица, исключающим возможность использования результатов опознания по нему как доказательств, а также проведение криминалистической портретной экспертизы"⁶.

Впровадження в діяльність відділень з експертно-криміналістичного забезпечення роботи РУ ГУ МВС України обчислювальної техніки уможливило розробку комп'ютерних програм, що не лише автоматизують процес складання композиційних портретів, а й допомагають складати вірогідні композиційні портрети. Для коригування отриманого зображення використовуються графічні редактори, що деталізують елементи зовнішності в зображенні, чітко сполучають місця з'єднання різних елементів на портреті.

Протягом останніх років з'явилися комп'ютерні системи, в яких процес складання композиційних портретів розшукуваних осіб передбачає кілька етапів (наприклад, ІПС "Портрет", розроблена спільно Національною юридичною академією України ім. Ярослава Мудрого та НДІ вивчення проблем злочинності Академії правових наук України)⁷.

У комп'ютерну пам'ять заносяться дані про зовнішність розшукуваної особи, при цьому використовується опис, складений за методом "словесного портрета". Після цього з бази даних відбираються фотографії людей, які найбільш схожі з розшукуваною особою. Стримані зображення показують свідку. Якщо серед людей, фотографії яких було відібрано, немає розшукуваної особи, то окремі елементи з цих зображень використовуються в подальшій роботі з складання її композиційного портрета.

Основою для роботи таких систем є масиви, що складаються з фотографій підоблікових осіб. На ефективність пошуку у таких масивах значною мірою впливає якість цих фотографій. Крім того, ці системи не можуть використовуватись тоді, коли свідок запам'ятав лише особливості рухів, фігуру чи голос злочинця.

Розвиток цифрової фото- та відеотехніки дозволяє не лише якісно змінити бази даних, а й розширити можливості самого процесу впізнання завдяки створенню відповідних відеомасивів.

Відеомасиви містять інформацію про особливості мови, рухів, зовнішності (анфас та профіль) людини. Зміст відеомасива поділяється за видами злочинів. Слідчий відбирає відповідний відеоматеріал та

пропонує свідку або потерпілому переглянути його на екрані монітора. Це достатньою мірою обмежує обсяг матеріалу для перегляду, робить менш напруженим і без того складне впізнавання. Результати впізнавання фіксуються у рапорті, текст якого зберігається в комп'ютері. Текстовий редактор дозволяє легко та швидко виробити необхідний документ.

Практика використання відеомасивів в Мінському РУ ГУ МВС України в м. Києві показала, що процес складання суб'єктивного портрета розшукуваної особи доцільно починати з перегляду свідком відповідного розділу відеотеки.

Крім того, інформацію відеомасиву можна використовувати при підготовці до пред'явлення для впізнавання. Так, у ст. 174 КПК України зазначається, що особа пред'являється впізнаючому для впізнавання разом з іншими особами тієї ж статі (кількістю не менше трьох), які не мають різких відмінностей у зовнішності та одязі.

Маючи відеомасив, слідчий може відібрати фрагменти відеозапису про людей, схожих на особу, яка підлягає впізнаванню, та пред'явити впізнаючому відібраний матеріал, дотримуючись при цьому всіх передбачених законом вимог та порядку проведення цієї слідчої дії. Пред'явлення особи для впізнавання за відеозаписом скорочує час відбору схожих на неї людей, уможливіє швидке та якісне виготовлення протоколу про проведену слідчу дію з усіма необхідними додатками.

На нашу думку, цифрова фото- та відеотехніка дозволяє отримувати вірогідні та об'єктивні результати, спрощує процес відтворення знятого матеріалу та якісно змінює спосіб його збереження, дозволяє відмовитися від використання фотоплівки та фотохімії, відповідає вимогам безпеки. Використання цифрової техніки не суперечить нормам кримінально-процесуального законодавства і забезпечує отримання вірогідного, наочного результату.

¹ Див.: *Михеєнко М.М., Шибіко В.П., Дубинський А.Я.* Науково-практичний коментар Кримінально-процесуального кодексу України / Відп. редактори В.Ф. Бойко, В.Г. Гончаренко. К.: Юрінком Інтер, 1997.

² Див.: *Салтевский М. В.* Криминалистика. В. современном изложении юристов Харків: ИМП "Рубикон", 1996. С. 169–172.

³ Див.: *Криминалистика* / Под ред. Р.С. Белкина, В.П. Лаврова, И.М. Лузгина Т. 1. М.: Академия МВД СССР, 1987. С. 317–318.

⁴ Див.: *Зинин А. М., Малкова Г. Н.* Возможности учета экспрессии лица при изготовлении субъективных портретов // ИКР-2 в практике раскрытия преступлений. М. МНИИ МВД. Вып. 3. 1983. С. 50–55.

⁵ Див.: *Торвальд Ю.* Век криминалистики. М.: Прогресс, 1991. С. 46.

⁶ *Зинин А. М.* Внешность человека в криминалистике (субъективные изображения): Учебное пособие / Под ред. д-ра юридич. наук, проф. В.А. Снеткова. М.: ЭКЛ МВД России. 1995. С. 17.

⁷ Див.: *Фурса В. І.* Матеріалізація комп'ютерними засобами слідів пам'яті у очевидця при складанні фотороботів // Матеріали науково-практичної конференції "Використання досягнень науки і техніки у боротьбі зі злочинністю". Харків: Право. 1998 С. 88–91.